

thuishoren en welke niet, maar om de vraag hoe men 'geschiedenis' eigenlijk opvatten wil. De geschiedschrijving die in het boek centraal staat is de academische discipline zoals die vandaag de dag bestaat. Vakken als archeologie, kerkgeschiedenis of kunstgeschiedenis fungeren hooguit aan de zijlijn. Voor de moderne periode ligt zo'n definitie natuurlijk ook voor de hand. Wel zou men zich kunnen afvragen hoe, en langs welke weg, juist deze discipline er in geslaagd is zich als hoeder van 'de' geschiedenis op te werpen. Zoals het nu gepresenteerd wordt, krijgt het opduiken van de discipline in de negentiende eeuw min of meer het karakter van een volwassenwording van iets wat daarvoor in wezen al bestond. Maar wat was geschiedenis voor 1800? De grenzen van de huidige discipline bieden hier weinig houvast. Daarmee heb ik het niet over de vraag of plakkaatboeken en pamfletten wel historiografische genres zijn. Hoe men die vraag ook beantwoordt, duidelijk is dat deze genres een afzonderlijke studie meer dan waard zijn. Het probleem zit bij brede thema's als eruditie of humanisme. Wie in zulke genres op zoek gaat naar een vormgeving van 'geschiedenis' dreigt zich al snel door een moderne definitie van dat vak te laten leiden. De 'bijbelse geschiedenis' bijvoorbeeld wordt dan stilzwijgend genegeerd. Deze werd indertijd echter zeker niet alleen door theologen beoefend. Inderdaad blijken de auteurs in deze bundel zich af en toe duidelijk door een moderne visie op hun vak te laten leiden. De kritiek op de vroegste geschiedenis van Rome wordt gepresenteerd als een belangrijk moment in het ontstaan van historische kritiek, maar de eerste uitingen van moderne bijbelkritiek worden niet genoemd. En om de vroegmoderne tijdrekende te betitelen als een 'hulpwetenschap' is zonder meer anachronistisch. Ik zeg niet dat hun visies per definitie onverdedigbaar zijn, maar wel dat auteurs en samenstellers zich van deze problemen duidelijker rekenschap hadden kunnen geven. Het is merkwaardig dat terwijl historici van de geneeskunde, de wiskunde of welke andere wetenschap ook inmiddels wel geleerd hebben dat zo'n discipline geen vanzelfsprekend gegeven is, historici kennelijk nog altijd moeite hebben met afstand te nemen tot hun eigen vak. Dat neemt niet weg dat ik deze bundel van harte ter lezing wil aanbevelen. Hij vormt in meerdere opzichten een spiegel van het historisch bedrijf, ook in de zin dat hij nog eens de oude stelling illustreert dat juist dubieuze uitgangspunten soms prachtige boeken opleveren.

Rienk Vermij

I. Matthey, *Vincken moeten vincken locken. Vijf eeuwen vangst van zangvogels en kwartels in Holland* (Hollandse Studiën XXXIX; Hilversum: Verloren, 2002, 464 blz., €39,-, ISBN 90 70403 49 8).

Een aantal jaren geleden genoot ik bij vrienden een maaltijd, welke ik niet snel zal vergeten. De hoofdgang bestond uit een schotel van acht kwartels, opgediend in een schaal met een hoge rand waarover de acht kopjes kunstig gedrapeerd buiten de schaal naar beneden hingen. Afgezien van de hoogst artistieke presentatie van het gerecht, bleek het ook een hoogstandje in smaakgenot te leveren. Over de voorgeschiedenis van zulke maaltijden en aanverwante zaken handelt dit boek. Het presenteert zich terecht als een (cultuur)geschiedenis van de beroepsmatige en recreatieve vogelarij. Het is een verrukkelijk boek over een bezigheid in het verleden, waarvan nu nog net zo uitvoerig verslag gedaan kan worden, omdat op de valreep van uitsterven ook het gebruik van 'oral history' in belangrijke mate benut kon worden.

Vanzelfsprekend gaat het niet over wereldschokkende zaken. Zonder vogelarij zou ons verleden geen ander verloop hebben gekend. Maar deze studie brengt een stukje verleden tot leven waarin je je als lezer als het ware weer in contact voelt komen met toen gewone dingen, die inmiddels geheel verdwenen zijn, en waarvan je zonder zo'n boek nooit weet zou krijgen. Het

biedt een beetje de sensatie van een ontdekkingstocht, van een herbeleefd stukje verleden.

In acht hoofdstukken wordt de lezer in dat wereldje ingevoerd. In het eerste hoofdstuk in de soorten vogels, waarop de vangst zich richtte. Dat waren er heel wat meer dan alleen vinken. Naast de vinkachtigen passeren de leeuwerikken, de lijsterachtigen, de spreuwen, de mussen, de mezen, de kraaiachtigen en de kwartels de revue. Zij allen waren ieder op hun wijze het object van vangst voor culinair consumptieve doeleinden, dan wel voor zang-, lok-, sier- of huisdiervogel. De vangsten zelf zijn het onderwerp van het zeer grote hoofdstuk 2. Het opent met een uitvoerige behandeling van de uiteenlopende soorten bronnen die daarvoor ter beschikking staan om vervolgens de verschillende soorten vangst met de daarbij behorende technieken die in de loop der tijd werden aangewend te bespreken (vangst met blote handen, met lokmiddelen, middels jachtvogels, in vangkooien, vogelpotten, klemmen, met schiettuig, lijn, vinkennetten en vinkenbanen). De jagende mens is daarin heel inventief geweest. Tot slot passeren dan nog wat vangstcijfers de revue. Informatie genoeg om er enkele tabellen en grafieken op los te laten. In hoofdstuk 3 komt de wetgeving aan bod. Een voorlopige afsluiting vormt de Flora- en faunawet uit 1998, in feite het sluitstuk van de vogelbescherming, die met de Vogelwet van 1912 reeds heel sterk was aangezet. Maar ook daarvoor, vanuit de Middeleeuwen reeds was het bejagen van vogels regelmatig onderwerp van wetgeving. Al was het maar omdat jacht in het algemeen een sterk aan de adel gebonden prerogatief was.

De hoofdstukken 4 en 5 vormen tezamen naar mijn mening de kern van het boek. Het eerste handelt over de beroepsvinkerie, het tweede over het vinken als sport, tijdverdrijf, recreatie. Als beroepsgroep zijn de beroepsvinkers te vergelijken met jagers en vissers. Het was een nering waarin een (stuk) broodwinning aan de orde was. Meestal was het een nevenberoep en in dat opzicht dus weer anders dan dat van de jager en zeker de visser. In financieel opzicht trouwens ook, meestal werd het beroep door armoedzaaiers uitgeoefend. Aangezien het een aan het seizoen gebonden activiteit was, waren vooral personen die in dat jaargetijde stevast op werkloosheid in hun hoofdberoep konden rekenen, onder de beoefenaren te vinden. Vinkers stonden laag op de sociale ladder. Maar 'hun gezamenlijke jaarvangst aan vinken en ander klein gevogelte moet in de honderdduizenden hebben gelopen' (136): een beeld dat bevestiging vindt in de vele afbeeldingen in de beeldende kunst van wild en gevogelte, hoezeer men ook moet oppassen met de mate van realisme in de Hollandse schilderkunst. Zo laat tabel 4 zien dat de vangstadministratie van de vinkenbanen van een vijftiental buitenplaatsen over minimaal 10 en maximaal 88 vangstjaren, alle ergens tussen 1739 en 1911 in de tijd gesitueerd, jaargemiddelden van tussen de 2.000 en 6.000 vogels opleveren. En dat terwijl een vangstseizoen doorgaans slechts zes à acht weken beliep. Wanneer wij dan ook nog bedenken dat de potentiële consument blijkbaar vooral onder de elite van het platteland en de stedelijke bovenlaag en middengroepen gezocht zal moeten worden, dan was het vogelen wellicht toch net iets meer dan een tijdverdrijf, een spel voor fijne luiden. Dat neemt niet weg dat het vinken toch ook in sterke mate een vermaak was voor zowel delen van vooral de stedelijke bevolking alsook voor de elite. Alle facetten daarvan komen in hoofdstuk 5 uitvoerig aan de orde.

Het thema van het verhaal van het dineetje, waarmee ik deze bespreking opende, wordt in hoofdstuk 6 behandeld. Consumptie blijkt dan niet alleen in culinaire zin te worden verstaan. Ook het in leven houden van gevangen vogels ter opluistering van het woonvertrek in vogelkooien, het africhten van sommige soorten terwille van hun zang en voor het meedoen aan concoursen voor zangvogels, voor het opgezet worden om toe te voegen aan rariteitenkabinetten en verzamelingen natuurlijke historie, en ten slotte natuurlijk ook om als verenmateriaal in dameshoeden verwerkt te worden, het waren allemaal vormen van consumptief gebruik, die met wisselende intensiteit zich in de loop der eeuwen hebben voorgedaan.

Voordat in slothoofdstuk 8 de teloorgang van het vinken als bedrijf en als vermaak uit de doeken wordt gedaan (vanwege de veel intensievere dierenbescherming dan vroeger en door ecologische veranderingen: duinbebossing en drooglegging Haarlemmermeer), wordt hoofdstuk 7 gewijd aan de vogelarij als onderwerp van dichtkunst en rijmelarij. Het is een kostelijk onderwerp, maar ook verbazingwekkend door de veelheid aan materiaal, die de auteur hierin bijeen heeft gebracht. Op zichzelf is dit reeds een aanwijzing voor de plaats welke het vinken vroeger in het volksvermaak maar evengoed in de elitecultuur heeft ingenomen: niet wereldschokkend, maar ook niet onbelangrijk voor culinaire genoegens, voor het kinderspel, voor de zangvogelsport, de damesmode, als bron van neveninkomsten en relatiegeschenk. Een stuk verloren gegaan dagelijks leven komt door dit boek weer in beeld.

Wat aan dit boek in zijn algemeenheid opvalt, is de enorm brede kennis van de auteur over tal van vaak zeer uiteenlopende terreinen. Dat gaat van naamkunde tot kunstgeschiedenis tot letterkunde, en nog veel meer. Alleen al de verzorging met illustraties is een beschouwing op zich waard. Zelden of misschien wel nooit heb ik een historische verhandeling zo functioneel geïllustreerd gezien. Niet minder dan 130 afbeeldingen sieren dit boek met 385 bladzijden tekst. En zij zijn stuk voor stuk het bekijken waard. Maar de eruditie spreekt ook uit het feit dat niet minder dan bijna zeventienhonderd voetnoten werden toegevoegd, een literatuurlijst met wel zeshonderd titels, negentien grafieken en acht tabellen, een lijst met meer dan vijftig geraadpleegde archieven, een uitstekende verklarende woordenlijst van twaalf bladzijden, en een voorbeeldig register van zeventien pagina's. Kortom een boek met een onderwerp van niets bezien vanuit de loop van de wereldgeschiedenis, maar toch een werk van groot respect afdwingende eruditie dat de lezer voortdurend in contact brengt met het dagelijks leven in vroeger dagen. Hulde aan de auteur. De flaptekst vermeldt dat in dit boek de geschiedenis van de zangvogel- en kwartelvangst in Holland voor het eerst wordt beschreven. Mij lijkt 'ook voor het laatst.' Een felicitatie voor de Historische Vereniging Holland, die dit boek in zijn serie *Hollandse Studiën* uitbracht.

Ad van der Woude

D. Blonk, J. Blonk-van der Wijst, *Hollandia comitatus. Een kartobibliografie van Holland* (Utrechtse historisch-kartografische studies I; 't Goy-Houten: Hes en De Graaf publishers, 2000, 488 blz., ISBN 90 6194 418 X).

Het historisch-kartografische onderzoeksprogramma Explokart van de Universiteit Utrecht heeft tot doel te komen tot een betere ontsluiting van het kartografische erfgoed in Nederland. De resultaten van dit onderzoeksprogramma zullen worden gepubliceerd in een nieuwe reeks. Van die reeks is de onderhavige band het eerste deel. Het boek beoogt een compleet overzicht te geven van alle gedrukte landkaarten van het graafschap Holland vanaf 1542 tot aan het begin van het Koninkrijk der Nederlanden. Het noordwestelijke deel van de huidige provincie Noord-Brabant is daarbij niet over het hoofd gezien. Uit de titel blijkt niet duidelijk dat het alleen gaat om de kaarten die het hele gewest Holland beslaan. Slechts bij wijze van uitzondering zijn deelkaarten opgenomen. Eén van die uitzonderingen betreft de Kop van Noord-Holland. Dit gebied heeft in de beschreven periode een aantal keren een ingrijpende verandering ondergaan. In een apart hoofdstuk worden die veranderingen beschreven. De auteurs onderscheiden in dat veranderingsproces zes fasen en illustreren die fasen met een achttal deelkaarten.